

Andrzej Świątczak

„Théologie de la paix”, René Coste, Paris 1997 : [recenzja]

Łódzkie Studia Teologiczne 7, 369-372

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bardzo istotny pod względem doktrynalnym jest również rozdział drugi niniejszej książki. Ponieważ tożsamość kapłana jest najlepiej czytelna w Chrystusie. W *Pastores dabo vobis* czytamy, że „kapłan jest żywym i przejrzywym obrazem Chrystusa Kapłana” (PDV 12). To właśnie w tajemnicy Chrystusa i swej relacji z Nim, kapłan odkrywa siebie w swej najgłębszej tożsamości, także tej trynitarniej. Kapłan bez odniesienia całkowitego do Jezusa zatraciłby siebie i swą najgłębszą tożsamość. Stąd też duchowość kapłańska, z racji ontycznej jedności kapłana z Jezusem Pasterzem jest ściśle powiązana z naśladowaniem Jezusa Dobrego Pasterza oraz miłością pasterską. Życie duchowe bowiem kapłana kształtuje się poprzez relację z Jezusem Pasterzem i kierowanie się miłością pasterską. Dlatego też można go nazwać człowiekiem miłości pasterskiej. Ta miłość pasterska nie przejawia się pierwszorzędnie w działaniu duszpasterskim czy życiu duchowym. Jest ona czymś więcej niż samym tylko działaniem. Jest ona głęboko osadzona we wnętrzu kapłana i przenika zarówno jego bycie, jak i działanie. One z niej wypływają.

Książka ks. M. Kaczmarka stanowi cenne studium z zakresu doskonałości kapłańskiej i na pewno będzie stanowić znaczące opracowanie dla innych badaczy duchowości kapłańskiej zarówno w przybliżeniu nauczania Magisterium Kościoła, jak również w badaniach tożsamości kapłańskiej w świetle różnych doktryn. Jest to bowiem pierwsza, pionierska praca w polskiej literaturze teologicznej ukazująca dotychczasowe nauczanie Jana Pawła II na temat doskonałości kapłańskiej. Nie ulega wątpliwości, iż nauczanie Ojca Świętego o doskonałości kapłańskiego życia stanowi poważny wkład do teologii i duchowości kapłaństwa, a w sposób szczególny okazuje się nieocenioną pomocą w określaniu kierunków formacji kapłańskiej w nadchodzącym trzecim tysiącleciu chrześcijaństwa.

Jest to książka bardzo ambitna, wymagająca wiele trudu Autora, a jednocześnie głęboko wartościowa. Może być przewodnikiem dla ojców duchowych i mistrzów nowicjatów, ponieważ wnosi ona nowe naświetlenie w dziedzinie duchowości kapłańskiej.

ks. Stanisław Urbański

René Coste, *Théologie de la paix*, Les Éditions du CERF, Paris 1997, ss. 451.

Kardynał Roger Etchegaray, przewodniczący Rady Papieskiej *Justitia et Pax* we wprowadzeniu do pracy zbiorowej *Les combats de la paix*¹, wydanej z racji 75. rocznicy urodzin i 40-lecia pracy naukowej ks. prof. René Coste’a, napisał: „Ogromny dorobek Jubilata rozbrzmiewa jak *Bolero* Ravela. W tym przenikliwym i urzekającym dziele dominuje motyw Pokoju, który powraca wielokrotnie w różnych wersjach”².

Coste już w czasie studiów seminaryjnych interesował się i to w sposób szczególnie problematyką wojny i pokoju. Zauważył wówczas, że wielotomowy łańcuch podręcznik teologii moralnej zaledwie na kilku stronach w sposób ogólny, a zarazem tradycyjny ukazuje problem wojny. Informacje tą drogą uzyskane nie zadowolili go. Wydaje się, że ów niedosyt i związany z nim niepokój, wynikający z powierzchownego potraktowania tego ważnego zagadnienia, wytyczyły Coste’owi kierunek dalszych poszukiwań.

Dzisiaj jest on autorem 31. pozycji książkowych, kilkuset artykułów i rozpraw naukowych oraz wielu publikacji o charakterze popularnonaukowym. W tym ogromnym dorobku naukowym Coste’a poważna część prac dotyczy zagadnienia wojny i pokoju. Stąd też zwykło się określać go jako teologa tej kwestii.

Analizując dzieło Coste’a w ujęciu chronologicznym, można wyróżnić trzy zasadnicze okresy twórczości: I (1961–1968), w którym Autor omawia problem wojny i pokoju w świetle tradycyjnie

¹ *Les combats de la paix. Mélanges offerts à René Coste*, PSS, sous la direction de Pierre Colombani, Institut Catholique de Toulouse, 1996.

² Tamże, s. 5.

pojętej katolickiej nauki społecznej; II (1968–1985), w którym wypracowuje ściśle teologiczną refleksję nad zagadnieniem wojny i pokoju oraz III (od 1985) wówczas teologia Coste'a oparta na orędziu Błogosławieństw Chrystusowych przeobraża się, a myśl Jego nabiera cech teologii mistycznej.

W 1997 r. nakładem Wydawnictwa CERF w Paryżu ukazała się 31. książka R. Coste'a – *Teologia pokoju*³. Jest to jednocześnie 203. pozycja słynnej, francuskiej serii, „Théologie et sciences religieuses” (Cogitatio Fidei), w której między innymi opublikowano dzieła: Y. Congara, M.-D. Chenu, E. Schillebeeckxa, J. Moltmanna, J. B. Metz, C. Geffré czy W. Kaspera.

Książka składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów i obszernego zakończenia. Liczy 451 stron.

We *Wprowadzeniu* Coste stawia od zaraz problem, którym chce się zająć w książce. Wyraża go w pytaniach: Czym jest teologia pokoju? Z jakich elementów się składa? Jak ją budować i uprawiać? Jakie są jej implikacje moralne?

Coste, biorąc pod uwagę, z jednej strony, ponurą rzeczywistość, charakteryzującą się między innymi wyścigiem zbrojeń, niebezpieczeństwem wybuchu wojny nuklearnej oraz, z drugiej strony, uwzględniając najważniejsze wypowiedzi Kościoła na temat wojny i pokoju, uważa, że wypracowanie teologii pokoju nie może być tylko wynikiem refleksji, dziełem intelektu. Ma być także i przede wszystkim aktem wiary w potęgę, siłę i moc pokoju jako daru Bożego, pokoju, jakiego świat dać nie może. Ma to być – dodaje w końcu – dzieło wszystkich ludzi dobrej woli.

Teolog z Tuluzy⁴ uważa, że 1983 r. był niezmiernie ważny, jeżeli chodzi o pogłębienie refleksji teologicznej na temat wojny i pokoju. W ciągu tego roku aż 11 Konferencji Episkopatów katolickich zajęło oficjalne stanowisko wobec omawianej przezeń kwestii, wydało specjalne dokumenty w formie listu pasterskiego do wiernych. Na szczególną uwagę pod względem merytorycznym i formalnym zasługuje list biskupów katolickich Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, zatytułowany *Wyzwanie pokoju*. Do tego dokumentu Coste często powraca.

Teologia pokoju Coste'a stanowi kontynuację jego słynnej trylogii, dotyczącej życia chrześcijańskiego w naszych czasach⁵.

W opracowaniu teologii pokoju Coste wydobywa najpierw podstawy biblijne kwestii nas interesującej, następnie sięga do Ojców Kościoła, uwzględnia problem wolności i odpowiedzialności, grzechu, nawrócenia i łaski. Z ogromną precyzją konfrontuje złożone i najbardziej palące problemy z wymogami Ewangelii.

Rozdział pierwszy ma wyraźnie charakter biblijny. Skoro teologia pokoju ma swe źródło w Bogu, trzeba najpierw sięgnąć do Objawienia. Opisuje więc zachowanie się Jahwe i człowieka wobec często występujących wojen, następnie szczegółowo analizuje interpretację przykazania *Nie zabijaj!*

Pojęcie pokój (*shalom*) występuje w Starym Testamencie kilkakrotnie. Jest terminem centralnym w Biblii i oznacza harmonię, powodzenie, zdrowie, szczęście, to wszystko, co składa się na pełny wymiar życia indywidualnego, rodzinnego, społecznego i międzynarodowego. Sięgając z kolei do Nowego Testamentu, wydobywa i analizuje najważniejsze wypowiedzi Chrystusa na temat pokoju. Wiele miejsca poświęca Kazaniu na Górze (Mt 5–7), w sposób szczególnie zaś błogosławieństwu odnoszącemu się do budowniczych pokoju (Mt 5, 9).

Opierając się na Listach św. Pawła omawia przymioty i owoce pokoju Chrystusowego jako daru, który przekazał Jezus swoim wyznawcom po zmartwychwstaniu (J 14, 27)⁶.

Po ukazaniu podstaw biblijnych teologii pokoju, Coste przechodzi w rozdziale trzecim do zaprezentowania w zarysie doktryny Kościoła na temat wojny i pokoju. Rozpoczyna od świadectwa chrześcijan pierwszych wieków, zatrzymując się dłużej przy św. Augustynie, którego myślenie

³ R. Coste, *Théologie de la paix*, Les éditions du CERF, Paris 1997.

⁴ Coste od 1952 do 1992 r. mieszkał, wykładał i tworzył w Tuluzie, gdzie był profesorem w Instytucie Katolickim.

⁵ Chodzi o trzy znane książki Coste'a: *L'amour qui change le monde. Théologie de la charité*, Paris 1981; *Le Grand Secret des Béatitudes*, Paris 1985; *La Charte du Royaume*, Paris 1989.

⁶ Por. Ga 1, 4; 1 Kor 1, 3; 2 Kor 1, 2; Ef 1, 2; Flp 1, 2.

wywarło wielki wpływ na wspaniale opracowaną doktrynę o wojnie sprawiedliwej. Kwestię tę podjął św. Tomasz z Akwinu, precyzując dokładnie warunki, które należy spełnić, żeby wojna mogła być nazwana sprawiedliwą. Coste sięga także do dwóch wybitnych teologów hiszpańskich: Franciszka de Vitoria i Franciszka Suareza, którzy podjęli w sposób wyczerpujący problem prawa do wojny i spojrzenia na nią w kategoriach międzynarodowych. W zakończeniu rozdziału trzeciego Coste nawiązuje do czasów współczesnych, ukazuje na ich tle ruchy, organizacje i stowarzyszenia działające na rzecz pokoju. Najwięcej miejsca poświęca Międzynarodowemu Ruchowi Pojednania, Wspólnocie Arka oraz Międzynarodowemu Ruchowi Katolickiemu Pax Christi⁷.

Rozdział czwarty *Teologii pokoju* wprowadza czytelnika już w problemy etyczne. Pokój jawi się w sercu etyki. Teolog z Tuluzy wykazuje irracjonalność etyczną wojny, ukazuje ją jako zło i sprzeniewierzenie się woli Bożej. Znaczenie i aktualność zasady *non-violence* ilustruje świadectwami M. Luthera Kinga, Helder Camary i Adolfa Pereza Esquivela⁸.

Przypomnienie imperatywu pokoju, jako zasady życia w społeczeństwie, pozwoliło mu z całą stanowczością podkreślić, iż wojna, jako sposób rozwiązywania trudnych oraz pogłębiających się konfliktów od strony etycznej i teologicznej, jest dziś nie do przyjęcia. Nikt nie powinien już dzisiaj uprawiać apologii wojny. W refleksji teologicznomoralnej na temat wojny i pokoju akcent wyraźnie przesunął się i spoczywa na pokoju. Mimo tego wojna jest ciągle wielkim zagrożeniem, największą zbrodnią. Chcąc w sposób możliwie obiektywny i pogłębiony zbudować teologię pokoju, trzeba być świadomym tych zagrożeń. One to stanowią przedmiot refleksji rozdziału piątego omawianej tu książki Coste'a. Autor analizuje najbardziej niebezpieczne zjawiska przeciwne pokojowi w następującej kolejności: ostatnie wcielenie wojny, problem wojny nuklearnej, wyścig zbrojeń, rozbrojenie i handel bronią. Za jedno z najbardziej niebezpiecznych zjawisk naszych czasów uważa terroryzm i tej właśnie kwestii poświęca oddzielny paragraf rozdziału piątego⁹.

Kolejny rozdział – *Dynamika pokoju* – jest udaną próbą odpowiedzi na pytanie: jakiego typu działania i przedsięwzięcia na rzecz pokoju należałoby podjąć, stosując dobrą analizę rzeczywistości i ideologię pokoju? Realizacja tego zadania wymaga, zdaniem Coste'a odwołania się do innych dyscyplin wiedzy, co sprawia, iż tak rozumiana teologia pokoju ma charakter interdyscyplinarny.

Autor dzieła *Théologie de la paix* w prezentacji dynamiki pokoju uwzględnia także aspekt ekumeniczny, promując wspólne działania na rzecz pokoju, sprawiedliwości i ochrony środowiska¹⁰. Wiele miejsca poświęca też Autor sprawie nawrócenia oraz pojednania z Bogiem i ludźmi, jako podstawie wszelkich poczynań pokojowych w dzisiejszych czasach.

Człowiek nawrócony, odnowiony, świadomy niebezpieczeństwa wojny może skuteczniej w poczuciu solidarności z innymi, przy dobrej znajomości ekonomii pokoju, włączyć się w dzieło budowania i utrzymania pokoju w wymiarze indywidualnym, społecznym i międzynarodowym.

Jednym z istotnych zadań poszanowania pokoju jest budowanie kultury pokoju oraz wychowanie do pokoju (rozdział siódmy). Coste wychodzi od soborowej definicji kultury (KDK 53). Następnie precyzuje imperatyw etyczny zawarty w słynnym powiedzeniu: „Jeśli pragniesz pokoju, bądź promotorem kultury pokoju”¹¹. Kultura pokoju, której ludzkość tak bardzo dzisiaj potrzebuje, winna, zdaniem Coste'a, łączyć w sobie elementy kultury kontynentalnej, państwowej i regionalnej, respektować zawsze prawa osoby ludzkiej i godność człowieka.

Wychowanie i samowychowanie do pokoju powinno zasadzać się na dobrej antropologii chrześcijańskiej. Ta z kolei uwzględnia dwie, ściśle związane ze sobą fazy wychowania: pedagogię pokoju i samowychowanie do pokoju. Pedagogia pokoju winna się rozpocząć na długo przed narodzeniem się człowieka. Pierwszą szkołą pokoju powinna być rodzina. Zarówno więc rodzina, jak i

⁷ Od marca 1995 r. Coste jest prezydentem Pax Christi-France.

⁸ Por. R. Coste, *Théologie...*, s. 196–208.

⁹ Por. tamże, s. 275–279.

¹⁰ Chodzi o słynną triadę: la paix, la justice et la sauvegarde de la création.

¹¹ Por. R. Coste, *La théologie...*, s. 343.

potem szkoła mają ostatecznie prowadzić do bardzo trudnego, a zarazem bardzo ważnego zadania, jakim jest samowychowanie do pokoju. Owocem wychowania do pokoju ma być postawa, którą Chrystus w Kazaniu na Górze nazywa „budowniczym pokojem”.

Jakiego typu działania na rzecz pokoju stoją dzisiaj przed Kościołem? Odpowiedzi na wyzwania pastoralne dotyczące pokoju szuka Profesor z Tuluzy w eklezjalności i duchowości pokoju. Aspekt eklezjologiczny pokoju został ukazany w rozdziale ósmym, natomiast kwestia dotycząca duchowości pokoju w dziewiątym.

Coste wyraźnie podkreśla, że sprawa pokoju winna się znaleźć w centrum ewangelizacji. Stanowi to swego rodzaju nowość w teologii pastoralnej naszych czasów. Ona to podejmowana w duchu ekumenicznym zawiera w sobie trzy istotne elementy: ewangelizację pokoju, ewangelizację sprawiedliwości oraz ewangelizację środowiska naturalnego.

Mówiąc o formowaniu człowieka pokoju, Coste wiele miejsca poświęca modlitwie, liturgii sakramentów, zwłaszcza pokuty i Eucharystii, sumieniu, katechezie i przepowiadaniu pokoju Chrystusowego. W zakończeniu rozdziału ósmego ukazuje wyraźnie i bardzo praktycznie, na czym polega diakonia pokoju, podkreślając, iż jest to jedno z istotnych zadań, jakie mogą podjąć skutecznie ludzie świeccy, poczuwający się do odpowiedzialności za Kościół.

Mistyka pokoju – temat ostatniego rozdziału – prezentowanej tu książki Coste’a stanowi ukończenie jego teologii pokoju. Jest przysłowiową kropką nad „i”. Autor raz jeszcze podkreśla, iż podstawą duchowości i działań na rzecz pokoju jest najpierw całkowite zaufanie Bogu. Następnie przypomina, że pokój jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech miłości¹². Początkiem mistyki pokoju jest całkowite nawrócenie, finałem zaś realizacja błogosławieństwa Chrystusa, mówiącego w jaki sposób należy budować pokój.

Coste, sięgając do Tradycji, przekonuje czytelnika, że tak rozumiany i budowany pokój jest możliwy. Swoje przemyślenia ilustruje przykładami zaczerpniętymi z doświadczeń benedyktynów i franciszkanów w tym przedmiocie. W końcowej części rozdziału znaleźć można wspaniały komentarz do słynnego hymnu *O stworzeniu św. Franciszka*.

W obszernym zakończeniu do swojej książki Autor koncentruje się wokół kwestii *Cena pokoju*. Formacja w zakresie teologii pokoju jest dzisiaj zadaniem pilnym. Trzeba ciągle uwzględniać nowe problemy z dziedziny polityki i socjologii pokoju, następnie dokonać dobrej analizy rzeczywistości, by z tak skonstruowaną teologią pokoju podjąć jak najszybciej zadania promujące pokój. Mimo iż jest on przede wszystkim darem Boga, wymaga także dobrowolnego zaangażowania i współpracy wszystkich ludzi, zarówno tych, którzy są wierzącymi, jak i tych, którzy nie są chrześcijanami.

Warto podkreślić, iż książka zawiera bardzo obszerną bibliografię zarówno w odniesieniu do poszczególnych kwestii szczegółowych, jak i naczelných problemów w poszczególnych rozdziałach. Autor wykazuje także doskonałą znajomość wydarzeń, głównie o charakterze międzynarodowym (np.: wojna w Zatoce, Bośnia i Hercegowina ...) ¹³.

Smaku książce dodaje swego rodzaju nowość i oryginalność polegająca na ukazaniu w sposób pogłębiony związków, jakie zachodzą między teologią pokoju a kwestią ekologiczną. Można rzec, że wszelkie poczynania związane z ochroną środowiska naturalnego są jednocześnie działaniami na rzecz pokoju.

ks. Andrzej Świąteczak

¹² Por. R. Coste, *La théologie...*, s. 408–409.

¹³ Coste od dłuższego już czasu jest redaktorem rubryki *Foi et Événement* w tygodniku francuskim „La Croix du Midi”, gdzie najważniejsze wydarzenia tygodnia oraz ważne problemy naszych czasów próbuje ukazać w świetle Ewangelii.